

діяльності; втілювати прогресивний світовий досвід законотворення; мати під собою відповідне наукове підґрунтя; сприяти ефективному використанню сучасних методів соціального управління, забезпечити виправдання соціальних очікувань.

Використані джерела:

1. Законодавча діяльність в Україні: стан, пріоритети, шляхи вдосконалення (за матеріалами Верховної Ради України четвертого і п'ятого скликань) [Текст] / за заг. ред. В. М. Литвина. – К. : Інститут законодавства Верховної Ради України, Вид-во “Фенікс”. – 736 с.
2. *Топорнин Б. М.* Сильное государство – объективная потребность времени [Текст] / Б. М. Топорнин // Вопросы философии. – 2001. – № 7. – С. 22.
3. Україна: поступ у ХХІ століття. Стратегія економічного та соціального розвитку на 2000–2004 рр. [Текст]: послання Президента України до Верховної ради України. 2000 р. // Уряд. кур'єр. – 2000. – № 34. – С. 5-12.
4. *Расолов М. М.* Проблемы управления и информации в области права [Текст] / М. М. Рассолов. – М. : Юрид. лит., 1991. – 208 с.
5. *Сурмін Ю.* Тенденції розвитку державного управління [Текст] / Ю. Сурмін // Вісник Національної академії державного управління. – 2006. – № 2. – С. 5-14.

Лопушанский А. А. Современные тенденции развития правовой политики и законотворческой деятельности в Украине

В статье раскрыты современные тенденции развития правовой политики и законотворческой деятельности в Украине

Ключевые слова: правовая политика, законотворчество, законодательство, тенденции развития.

A. Lopushanskiy. Modern progress of legal policy and legislation activity in Ukraine

In the article are exposed modern progress of legal policy and legislation activity in Ukraine

Keywords: legal policy, legislation activity, legislation, progress trends.

Макарова О. В.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ В ГАЛУЗІ ПРАВА

У статті розкрито роль, значення та необхідність застосування різноманітних методів, підходів і принципів наукового пізнання при дослідженні державно-правових явищ і процесів з метою забезпечення достовірності, об'єктивності та всебічності розкриття проблеми.

Ключові слова: методологія юридичної науки, принципи наукового пізнання, методи дослідження.

Однією з особливостей сучасного розвитку суспільства є вплив науки практично на всі сфери суспільного життя. Саме завдяки науці відбувається зміна, розширення та оновлення знань про різноманітні явища дійсності в цілому і правової зокрема.

Для здійснення наукової діяльності від дослідника вимагається не лише оволодіння певним обсягом необхідних правових знань, а й методологією наукових досліджень. Адже без використання загальнонаукових і спеціально-наукових методів

неможливе жодне дослідження. Правова наука не є винятком.

Отже, ставимо за мету нашої публікації з'ясування ролі та значення застосування методів, способів і прийомів при дослідженні різноманітних явищ правової дійсності. Беручи до уваги те, що питання, пов'язані з методологією досліджень у юридичній науці є достатньо розробленими та обмежений обсяг статті, вважаємо за доцільне зупинитися лише на власній позиції на цю проблему.

Питаннями про методологію досліджень, організацію наукової діяльності, видами та функціями наукових досліджень займалися такі науковці: В. Б. Бедна, О. В. Кустовська, Ю. П. Лобода, О. Ф. Скакун, Г. С. Цехмістрова та інші.

На нинішньому етапі розвитку суспільства, в умовах швидкоплинного державно-правового життя особливо важливе значення при вивченні та дослідженні тих чи інших явищ правової дійсності має застосування всіх вироблених методик пізнання. Слід зазначити, що в методології теорії держави і права, починаючи з часів незалежної України, відбулися докорінні зміни. Так, якщо за часів Радянського Союзу пропагувалось і нав'язувалось єдино правильне марксистсько-ленінське розуміння державно-правових явищ дійсності, надаючи при цьому великого значення примусу і насильству в руках пануючого класу, то за сучасних умов теорія держави і права при дослідженні державно-правових явищ і процесів спирається на всю різноманітність сучасних і вироблених раніше методів, підходів, принципів наукового пізнання. Це дає можливість науковцям вільно обирати інструментарій наукового дослідження з метою проведення повноцінної, достовірної та всебічної науково-дослідної роботи. За рахунок чого відбувається збагачення теорії держави і права новими знаннями, що є вагомим внеском у юридичну науку.

Перш ніж приступити до реалізації наукового дослідження на будь-якому рівні, молоді вчені повинні ознайомитися з методологією та методами наукової роботи. Тут важливе все: методика вибору проблеми та теми дослідження, збір та систематизація фактів, історія розвитку проблеми, в основі якої лежить задум (ідея) дослідника. У філософському визначенні ідея – це продукт людського мислення, форма відображення дійсності, в ній міститься усвідомлення мети пізнання, перспектив дослідження та його практичне значення. Ідеї народжуються з практики спостереження навколишнього світу і потреб життя. Нова ідея – це якісний стрибок думки за межі сприйнятих почуттями даних [1].

Грунтовне дослідження будь-якого предмета пізнання, його сутності, ознак, структури, якісних характеристик, динаміки розвитку тощо вимагає від дослідника застосування цілого “арсеналу” методів. А “система підходів, методів і способів наукового дослідження, теоретичні заходи їх використання при вивченні державно-правових явищ становить методологію юридичної науки” [2, с. 618]. Ще методологію визначають як складне утворення, що включає систему різноманітних підходів, прийомів і способів, за допомогою яких вона вивчає свій предмет [3, с. 13].

Важливе значення в процесі науково-дослідницької діяльності мають принципи наукового пізнання. Як зазначає В. Веклич, саме принципи відіграють важливу роль у створенні цілісної системи методології, яка дозволила б отримувати науково обґрунтоване знання, особливо в юридичній сфері [4].

Принцип (фр. *principe* – основа, начало) – основне вихідне положення теорії,

вчення, науки, світогляду; центральне поняття, визначальна ідея, що поширюється на всі явища знань у галузі, де цей принцип абстрагований. Для нього характерна властивість абстрагованого відображення закономірностей соціального буття, що зумовлює його важливу роль у структурі широкого кола явищ [5, с. 45]. Таким чином, під принципами наукового пізнання розуміємо основні вихідні начала, керівні засади, які є елементом методології науки, що задають певний спосіб дослідницької роботи для пояснення явищ і процесів, спрямовують на вибір засобів цієї діяльності, а також визначають способи відображення результатів наукового пізнання, що дозволяє в системному аспекті досліджувати ті чи інші об'єкти і предмети.

Важливе місце у дослідженні належить принципу *науковості*. Адже “наукова істина при аналізі, поясненні та прогнозуванні державно-правових явищ і процесів повинна стояти понад усе” [5, с. 46].

На сьогоднішній день одним із основних завдань теорії держави і права є одержання об'єктивних, всебічних, достовірних наукових знань, саме це зумовлює необхідність застосування у роботі наступного принципу наукового пізнання явищ дійсності – принципу *об'єктивності*. Важливим завданням і навіть обов'язком будь-якого дослідника є збереження об'єктивності при дослідженні тих чи інших державно-правових явищ і процесів. Під принципом об'єктивності наукового пізнання розуміємо неупереджене ставлення науковця до тих чи інших явищ і процесів, які досліджуються, а також відображення, опис і характеристика останніх такими, якими вони є насправді, не приховуючи їх негативні сторони і не приписуючи їм якостей, яких вони не мають. Керуючись принципом об'єктивності, дослідник має можливість пізнати сутність того чи іншого державно-правового явища, його особливості, передумови виникнення та поширення, форми прояву в сучасній Україні та закордоном тощо, тобто всі ті особливості, що пов'язані з досліджуванним феноменом, у яких віддзеркалюються реалії сьогодення та об'єктивна дійсність. Це стає можливим за наявності достовірних, об'єктивних знань, отриманих у результаті ґрунтовного вивчення досліджуваного явища.

Принцип об'єктивності тісно пов'язаний з принципом *всебічності* дослідження, сутність якого полягає в тому, щоб здійснити аналіз будь-якого явища не окремо, а у зв'язку та взаємодії з іншими, близькими до нього суспільними явищами. Крім того, завдяки застосуванню принципу всебічності у дослідженні досягається всестороннє пізнання предмета дослідження, тим самим створюються об'єктивні знання про реалії дійсності. Адже поверховий та однобічний підхід до вивчення будь-якого явища неминуче призводить до необ'єктивності дослідження, не в повному обсязі розкриття проблеми та в кінцевому результаті неповноти сформульованих висновків, які відображують реалії сьогодення.

У залежності від специфіки проблематики науковець у ході дослідження має керуватися і принципом *історизму*, який передбачає розгляд того чи іншого явища правової дійсності у розвитку, тобто не лише з точки зору його проявів на сучасному етапі розвитку суспільства, а з моменту зародження до сьогодення. Таким чином, можна розглянути весь шлях еволюції предмета дослідження.

З огляду на вищевикладене підкреслимо, що всі зазначені принципи наукового пізнання явищ і процесів дійсності, без сумніву, мають важливе значення для

проведення об'єктивного, всебічного та повноцінного дослідження.

Поряд із принципами наукового пізнання важливе значення у системі методології мають самі методи дослідження. У юридичній та філософській літературі найбільш поширеним є таке визначення методу – це спосіб побудови і обґрунтування системи знання: сукупність прийомів та операцій практичного і теоретичного освоєння дійсності [6, 8].

Рабінович П. М. вказує на те, що “роль методів у науковому пошуку неоднозначна. Скажімо, філософсько-світоглядні підходи визначають саму стратегію дослідження, його загальну спрямованість, орієнтують на знаходження, відбір, нагромадження цілком визначених у соціально змістовному відношенні фактів і, нарешті, зумовлюють характер і зміст оцінювання отриманих результатів дослідження. А без такого оцінювання соціальне пізнання неможливе” [2, с. 618].

Багатоаспектність будь-якого правового феномену зумовлює необхідність застосування системного підходу, в межах якого розрізняють структурно-функціональний, системно-діяльнісний, системно-генетичний та інші підходи. Так, у ході використання структурно-функціонального підходу автор може виокремити структурні компоненти досліджуваного ним явища, а також визначити їх зміст і специфіку. Застосування системно-функціонального методу дає можливість визначити класифікацію форм досліджуваного явища. Використання системно-генетичного підходу в дослідженні дає змогу автору розкрити якомога повною мірою умови зародження та розвитку досліджуваного феномену тощо.

Важливим у дослідженні є вивчення явища не окремо, не відірвано, а через призму визначених автором форм прояву досліджуваного явища як з боку суспільства в цілому, так і окремих категорій громадян. Це, в свою чергу, дає можливість якомога детально підійти до вирішення проблеми подолання того чи іншого негативного явища та розробити комплекс заходів, спрямованих на мінімізацію його проявів серед населення держави.

У ході дослідження науковець має використовувати ряд методів традиційних не лише для юриспруденції, а й інших методів, які застосовуються в більшості наук, оскільки цього вимагає всебічність результатів наукового дослідження. Крім того, серед того розмаїття методів, які використовуються в юридичній науці при дослідженні тих чи інших явищ і процесів немає такого, що не застосовувався б в інших галузях знань.

Одним із головних загальнонаукових методів, який використовується у науково-дослідній роботі, є *діалектичний*. Він дозволяє дослідити те чи інше явище, його структурні елементи тощо в динаміці, враховуючи різні фактори та умови, що впливають на його сутність. Значення діалектичного методу полягає також в тому, що за його допомогою можна відобразити специфіку не лише досліджуваного явища, а й інших форм його проявів. Крім того, можна встановити причини виникнення останніх та їх особливості.

За допомогою *порівняльного* методу автор має змогу визначити тотожні та відмінні риси між подібними за змістом поняттями чи явищами правової дійсності. Зіставляючи та протиставляючи різні характеристики, притаманні тим чи іншим поняттям можна розмежувати та виокремити характерні особливості, властиві лише

їм. Крім того, компаративний метод дає змогу порівняти передумови виникнення тих чи інших явищ та їх наслідків з метою пошуку безпосереднього чи опосередкованого зв'язку між ними. Також за допомогою порівняльного методу можна встановити спільне і відмінне у діяльності будь-яких органів державної влади України та закордоном. У цьому контексті слід підкреслити, що для сучасної України компаративний аналіз світового досвіду має важливе значення, адже у ході вивчення зарубіжного досвіду наша держава може багато чого корисного перейняти для себе та запровадити в ту чи іншу галузь. Крім того, компаративний метод дозволяє зрозуміти особливості вітчизняного розвитку тієї чи іншої галузі в контексті світового досвіду, що є важливим кроком на шляху до подальшого прогресу.

Застосування *спеціально-юридичного* методу дає можливість автору проаналізувати нормативно-правові акти, які регулюють питання тієї сфери, яку він досліджує.

Будь-яка ґрунтовна теоретична науково-дослідна робота має на меті не лише аналіз та характеристику певних державно-правових явищ дійсності, а й уточнення понятійного апарату. Саме з цією метою дослідник застосовує метод *термінологічного аналізу*, який полягає у вивченні історії термінів, розробці (уточненні) змісту існуючих. Так, за допомогою вищезазначеного методу дослідження автор може сформулювати або удосконалити ряд визначень, які так чи інакше стосуються предмета його дослідження.

Статистичний метод використовується при вивченні та аналізі статистики, наприклад, правоохоронних органів щодо стану та динаміки злочинності в цілому, а також окремо деяких видів злочинів, злочинності неповнолітніх в Україні та закордоном; встановленні кількості внесених змін та доповнень до нормативно-правових актів тощо.

За допомогою *історичного* методу в автора є можливість пізнати досліджуване явище через призму процесу його зародження, розвитку та набуття ним тих властивостей, які характеризують його сутність на сучасному етапі розвитку суспільства. Крім того, вказаний метод дає змогу дослідити яким чином історичне минуле України вплинуло на формування, розвиток тих чи інших явищ сьогодення. Адже при дослідженні будь-яких державно-правових явищ необхідно враховувати як позитивний, так і негативний досвід, який перейняла наша держава від минулих поколінь. Основу історико-правових досліджень автор здійснює спираючись на сукупність знань таких наук, як історія держави і права України, історія політичних і правових вчень, а також теорія держави і права, конституційне право зарубіжних країн, філософія та ін. Результати проведеної роботи мають важливе значення, адже без розуміння виникнення й розвитку об'єкта пізнання неможливо повною мірою пізнати досліджуване явище.

Значну роль у логічному осмисленні того чи іншого поняття відіграє *аналіз*, за допомогою якого автор намагається "розкласти" досліджуване поняття на певні частини, які в сукупності складають його структуру. Таким чином, робиться спроба осягнути внутрішній зміст досліджуваного явища. У ході *синтезу* отриманих результатів можна отримати загальне уявлення про особливості, зміст і специфіку предмета дослідження.

Важливе значення у ході логічного осмислення сутності різноманітних явищ має метод *абстрагування*. Так, за допомогою “відволікання” від схожих характеристик, притаманних подібним явищам, які досліджує науковець, останній може виокремити розходження (відмінні риси) в певні групи, які в кінцевому результаті надає конкретному явищу.

Аксіологічний метод дозволяє визначити та обґрунтувати значення права та особливості ціннісних орієнтацій громадян до явищ правової дійсності, а також необхідність правового виховання і навчання для формування всебічно розвиненої особистості, підвищення рівня правової свідомості та правової культури. Реалізація зазначеного методу дозволяє виявити, що ієрархічна структура цінностей у кожній особи індивідуальна. Крім того, залежно від ситуації, в якій та чи інша особа опиняється, вона може діяти по-різному. Застосування аксіологічного методу дає можливість виявити ставлення суспільства до правових цінностей.

У ході науково-дослідної роботи важливе значення має *соціологічний* метод, який полягає в дослідженні явищ не на рівні абстрактних категорій, а за допомогою конкретних соціальних фактів. У ході дослідження автором використовується метод *анкетування*. Результати опитування дають змогу досліднику вивчити думку громадськості або окремих категорій громадян щодо ставлення останніх до тих чи інших явищ правової дійсності, ролі та значення права в суспільному житті, рівня довіри та поваги до органів державної влади тощо. Отримані результати опитування мають важливе значення при написанні об’єктивних, достовірних наукових досліджень та підготовці й обґрунтуванні висновків до роботи.

Застосування *формально-логічного* методу дає змогу автору сформулювати та обґрунтувати ряд висновків, які є результатом науково-дослідної роботи.

Зважаючи на складність та неоднозначність практично будь-якого явища правової дійсності, дослідження останнього вимагає застосування низки різноманітних методів, прийомів та способів його пізнання. Така плюралізація використовуваних методів є необхідною умовою будь-якого наукового дослідження (звісно, вибір тих чи інших прийомів, способів та методів дослідження залежить від специфіки об’єкта і предмета пізнання). Застосування такої різноманітності методів та принципів наукового пізнання державно-правових явищ і процесів дійсності забезпечує об’єктивність і всебічність розкриття досліджуваної проблеми.

Вищевикладене дозволяє стверджувати, що наукова об’єктивність, достовірність та обґрунтованість висновків будь-якого дослідження вимагає від дослідника застосування всього розмаїття методів, прийомів і способів науково-дослідної роботи.

Використані джерела:

1. *Цехмістрова Г. С.* Основи наукових досліджень [Електронний ресурс] / Г. С. Цехмістрова. – К. : Видавничий Дім “Слово”, 2003. – 240 с. – Режим доступу: <http://www.info-library.com.ua/books-book-96.html>.
2. *Юридична енциклопедія* : в 6 т. / [редкол. Ю. С. Шемшученко та ін.]. – К. : “Укр. енцикл.”, 2001. Т. 3. – 2001. – 789 с.
3. *Лисенков С. Л.* Загальна теорія держави і права / С. Л. Лисенков. – К. : “Юрисконсульт”, 2006. – 355 с.

4. Веклич В. Методи дослідження прав і свобод людини та громадянина [Електронний ресурс] / В. Веклич // Віче. – Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/1736/>.
5. Теорія держави і права. Академічний курс : підручник. – 2-ге вид., перероб. і допов. / за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 688 с.
6. Загальна теорія держави і права / А. М. Колодой, В. В. Копейчиков, С. Л. Лисенков та ін. ; під ред. В. В. Копейчикова. – К. : Юрінком Інтер, 2000. – 320 с.

Макарова Е. В. Методологические основы научного исследования в области права.

В статье раскрыта роль, значение и необходимость применения различных методов, подходов и принципов научного познания при исследовании государственно-правовых явлений и процессов с целью обеспечения достоверности, объективности и всесторонности раскрытия проблемы.

Ключевые слова: методология юридической науки, принципы научного познания, методы исследования.

O. Makarova. Methodological principles of scientific research in law.

The role, meaning and necessity of the usage of different methods, approaches and principles of scientific perception when researching state events of law and processes with the aim of guarantee the authenticity objectivity comprehensiveness disclosure problem.

Keywords: the methodology of legal science, principles of scientific knowledge, methods of research.

Потапенко Н. А.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ ПРАВОВОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Розглядається процес становлення та розвитку правової освіти в Україні; виокремлюються його етапи з одночасним розкриттям особливостей кожного з них.

Ключові слова: правова освіта, правова держава, громадянське суспільство, нормативно-правовий акт.

Процес становлення та розвитку правової освіти в Україні є тривалим, історичним і проходить поетапно. З'ясувати етапи становлення та розвитку правової освіти з одночасним розкриттям особливостей кожного з них – одне із поставлених завдань автора.

Але, перш ніж розглянути питання щодо поділу на етапи, слід приділити увагу процесу державотворення, його класифікації, похідною якого є правова освіта населення. За основу класифікації взято державно-правові події у країні, які безпосередньо пов'язані з формальним вираженням України як суверенної, незалежної, демократичної, соціальної, правової держави з одночасним формуванням громадянського суспільства. Процес державотворення умовно можна поділити на два періоди, кожний з яких має свої характерні риси та особливості. Перший період "Проголошення суверенітету країни" безпосередньо пов'язаний із суверенітетом держави і характеризується визнанням верховенства державної влади всередині країни. Суверенітет держави розглядається в контексті розбудови демократичної правової